

הרב יהודה הלוי עמיחי

מסייע בפעולת סירוס בעלי היים

הקדמה

סטודנט לוותרניגריה מתמחה אצל וטרינר מומחה. חלק מתפקידי הסטודנט הם לתאם את הפגישות עם בעלי החיות (כלבים, חתולים וכדו') לצורך סירוס ועיקור. כמו כן הסטודנט צריך להניח לפני הווטרינר סכין, חוט תפירה וכלים נוספים הנדרשים לניתוח. האם מותר למתמחה להניח לפני הווטרינר את הכלים שיעשו בהם את הניתוח?

א. איסור 'לפני עיוור' ו'מסייע'

נאמר בגמרא (עבודה זרה ו ע"ב):

אמר רבי נתן מנין שלא יושיט אדם כוס של יין לנזיר, ואבר מן החי לבני נח? ת"ל: (ויקרא יט, יד) ולפני עור לא תתן מכשול; והא הכא דכי לא יהבינן ליה שקלי איהו, וקעבר משום לפני עור לא תתן מכשול! הב"ע – דקאי בתרי עברי נהרא. דיקא נמי, דקתני לא יושיט ולא קתני לא יתן, שמע מיניה.

מלשון הגמרא עולה שיש איסור להכשיל יהודי או גוי (באיסורים ששייכים בגוי), משום 'לפני עור לא תתן מכשול'. אבל מבואר שיש איסור רק ב'בתרי עברי דנהרא', כלומר במקרה שהגוי נמצא מצד אחד של הנהר וישראל מצד אחר, ובלא שהישראל נותן לגוי את ה'אבר מן החי' לא יכול הגוי להשיגו, כי אז עובר הישראל על איסור 'לפני עור'.

התוספות (ד"ה מנין) מפרטים באלו מקרים יש איסור:

אבל ישראל שאמר הושיט לי נבלה או חזיר או שום איסור אין לחושדו מלהושיט לו אבל אם ידוע לו שרוצה לאכלו אסור להושיט לו ואפי' הוא שלו מדקאמר אי לא יהיב ליה שקיל ליה איהו. ולפי זה אסור להושיט למומרים לעבודת כוכבים דבר איסור אע"פ שהוא שלהם כי הדבר ידוע שיאכלוהו והוא נאסר להם דכישאל גמור חשבינן ליה. ומיירי בדקאי במקום שלא יוכל ליקח אם לא יושיט לו זה וכדמסיק דקאי בתרי עברי נהרא.

לפי דברי התוספות אסור להושיט ליהודי או לגוי דבר האסור להם, ואפילו אם הדבר שייך להם, מכל מקום, כיוון שידוע שמתכוון לעבור איסור בדבר זה. נראה מדברי התוספות שהאיסור הוא רק במקרה שללא סיוע העבריין לא יכול לעבור על איסור, וכלשון הגמרא 'בתרי עברי דנהרא'. משמע מכאן שאם העובר על האיסור יכול לעשות זאת בעצמו ולקחת את כוס היין או את האבר מן החי, אין המכשיל עובר על איסור.

ומכל מקום במקרה זה, אף שאינו עובר על איסור 'לפני עור', אסור לעשות כן משום 'מסייע ידי עוברי עבירה'. וכן כתב הריטב"א (ע"ז ו ע"ב ד"ה הכא)¹, וזו לשונו:

...והוא דנזיר ואבר מן החי שאנו חוששין לתקלה כל היכא דמצי עביד איסור שלא על ידינו ליתא משום ולפני עור ואע"פ שהוא מרבה באיסור על ידינו לא חיישינן, אבל מכל מקום אי תבע ליה בפירוש לאיסורא נהי דמשום ולפני עור ליכא, אכתו [איכא] איסורא במילתא משום מסייע ידי עוברי עבירה כל שאנו גורמין לו לעשות איסור או להרבות באיסור, וכדקיימא לן (גיטין סב ע"א) שאין מסייעין ידי ישראל בשביעית ואפילו לומר להם (הוחזקו) [התחזקו] אסור, ולא עוד אלא שאנו חייבין למחות בידו, דכל ישראל ערבין זה לזה, וכל שכן שאסור לגרום להם לעשות שום איסור או להרבות באיסור כלל...

לאור דברי הריטב"א יש להבחין בין 'לפני עור' ששייך רק במקום שהעברין לא יכול לעשות איסור ללא פעולת המסייע, לבין מקרה שהעברין יכול לעשות את העבירה בעצמו, כי אז מי שגורם לחברו לעבור על איסור הרי זה 'מסייע לדבר עבירה'. משמע שאיסור מסייע הוא מדרבנן, וכן כתב הר"ן (ע"ז, דף א ע"ב מדפי הרי"ף, ד"ה מניין):
מ"מ מדרבנן מיהא אסור שהרי מחויב הוא להפרישו מאסור והאיך יסייע ידי עוברי עבירה.

לפי סברה זו נראה שמכיוון שאסור לסייע ליהודי לעבור על עבירה, אפילו שלא ב'תרי עברי דנהרא' – יש איסור של מסייע.

ב. איסור 'מסייע' כשהעברין הוא גוי

נראה שלא דווקא במכשיל את היהודי חל איסור 'מסייע'. אפילו יהודי שנותן לגוי אבר מן החי, אפילו שיש עוד אנשים שמוכרים את אותו בשר במקום, ואין כאן 'תרי עברי דנהרא', מכל מקום אסור משום 'מסייע לדבר עבירה'. אמנם הריטב"א לא התייחס מפורשות לגוי, וייתכן שהוא סובר שאיסור 'מסייע' הוא רק בעברין ישראל, שכן הוא אינו מזכיר סיוע לגוי.³ ואמנם בשלטי גבורים' (ע"ז דף א ע"ב מדפי הרי"ף) הסתפק בשאלה דומה, וזו לשונו:

וכן לא יתן שום מכשול עון פני ישראל וגם לפני עכו"ם בדבר האסור לו כגון למכור לעובד כוכבים שעוה ולבונה לתקרובת עבודת כוכבים או ספר אפיקורסות. וצ"ע היכא דהעובד כוכבים בלא"ה מצי לקנות מעובד כוכבים אחר איכא איסור לישראל למכור לו אותו דבר.

1. עי' בריטב"א, הוצאת מוסד הרב קוק, בהערה 106 עוד ראשונים שנקטו כך.

2. כפי שנאמר שאין מסייעין ידי ישראל בשביעית.

3. עיין בהערות לריטב"א, הוצאת מוסה"ק, הערה 106, שהביא את השיטות השונות.

הספק הוא אם יש איסור כאשר העבריין הוא גוי והוא יכול לעשות את הפעולה לבד ללא עזרת המסייע. האם יש בכהאי גוונא איסור 'מסייע', או שאיסור זה חל רק כאשר העבריין הוא יהודי? ולהלכה כתב הטור (יו"ד סי' קנא):

אם אין רגילין להקטיר לו אלא לבונה כל דבר מותר למכור להם חוץ מלבונה וכל לבונה אסורה בין זכה בין שאינה זכה. וכתב הרשב"א אפי' אומר שצריך אותה לדברים אחרים אסור אערומי קא מערים, אבל אם ידוע שצריכה לו לדבר אחר מותר. כתב בסה"ת⁴ אם אין רגילין להקטיר אלא לבונה אסור למכור לבונה לכומר ולשאר העכו"ם מותר. וכן שעוה ביום איד אסור למכור לעכו"ם אבל בשאר ימים מותר למכור להם שעוה. וכן הגביע שתופס הכומר עו"ג בידו וקנאו ישראל אחר שפגמו עכו"ם ובטלו אסור למוכרו לעכו"ם דבשביל פגימה קטנה כזו אינו מניח העכו"ם מלעשות בו עבודתו וכן ספרי דתן אסור למכור לכל עכו"ם.

למדנו מדברי הטור שאסור למכור שעוה וכן שאר חפצי דת או ספרי עבודה זרה לגוי. זאת אף על פי שהגוי יכול למצוא שעוה ולבונה גם אצל הנכרים. מכאן שגם בגוי ואף שאינו 'תרי עברי דנהרא' – אסור משום 'מסייע ידי עוברי עבירה'. ה'דרכי משה' כתב על אתר:

וכתב המרדכי רפ"ק דע"ז (סי' תשצה) כתב ראבי"ה בשם אביו ר' יואל הלוי להתיר ללות בגדי כומרים שמרננים בהם לע"ז שקורין קלקלני"ש כל היכא דאיתא לכומרים אחריני אף על גב דברור דקנו לע"ז שרי עכ"ל ואפשר דבכהאי גוונא אף ספרי דתן וכל דבר שרי. ולזה נהגו האידנא שמוכרין לגוים מחרוזות של קשרים הנקראים פטור הכלים אף על גב שמשבחין בהם לע"ז וסתמן לע"ז הואיל ואית להו אחריני. אמנם בהר"ן פ"ק דע"ז דף (שמ"ד ע"ב) (א: ד"ה מניין) דאסור להושיט לגוי מדרבנן אף על גב דיכול ליטלו בלאו הכי משום דאסור לסייע ידי עוברי עבירה עכ"ל. ובתוספות שם (ו: ד"ה מנין) משמע כדברי המרדכי דאפשר ליטלו אפילו איסורא ליכא אפילו ליתנו לישראל חבירו ועיין בתוספות פ"ק דע"ז אבל בריש הגהות מרדכי דשבת (סי' תג) משמע כדברי הר"ן וכן הוא פ"ק דשבת בתוספות (ג. ד"ה בבא) ואשר"י (סי' א) מיהו בזמן הזה יש להקל מטעם דמקילין להשתתף עמהם ועיין באורח חיים סימן קנ"ו.

ה'דרכי משה' הביא מחלוקת אם מותר למכור לגוי דבר שמשמש לעבודה זרה כאשר יש לו אפשרות להשיג את הדבר במקום אחר. לדעת המרדכי – מותר, ולדעת הר"ן – אסור. לדינא כתב ה'דרכי משה' שבזמן הזה ש'משתתפין עם הגויים' ולא חוששים שיבואו לשבועת שווא, התירו גם למכור דברים אסורים ליהודי או לגוי, כאשר יש להם אפשרות להשיג ממקום אחר. על השאלה מה למד הרמ"א מכך ש'היום משתתפין עם הגוי' ענה הש"ך (יו"ד סי' קנא ס"ק ז), וזו לשונו:

ונהגו להקל – לשון ד"מ מיהו בזמן הזה יש להקל מטעם דמקילין להשתתף עמהם עכ"ל ר"ל כמ"ש בא"ח ס"ס קנ"ז דבזמן הזה מותר להשתתף עמהם

4. עיין בספר התרומה, מהדורת פרידמן עמ' 219-222.

שכוונתם לעושה שמים וארץ אלא שמשתפים שם שמים ודבר אחר ולא מצינו שיש בזה משום לפני עור שאין בני נח מוזהרין על השתוף וה"ה הכא. כוונת הדברים היא שהתירו להשתתף עם הגוי בימינו, כיוון שאין הגויים עובדים עבודה זרה ממש אלא 'שיתוף בלבד', כלומר הם אינם הופכים את משיחם לאלוה ממש, אלא רק משתפים אותו עם האל. וכיוון שאין בני נח מוזהרים על ה'שיתוף', אנו מתירים להשתתף עימם, ואף על פי שיתכן שהם יישבעו בשם ה'אל' שלהם – אין זה שמו אלא שיתוף בלבד. וכן כתב הרמ"א:

"א הא דאסור למכור להם דברים השייכים לעבודתם, היינו דוקא אם אין להם אחרים כיוצא בו או שלא יוכלו לקנות במקום אחר, אבל אם יכולים לקנות במקום אחר, מותר למכור להם כל דבר (מרדכי דפ"ק דע"ז). ויש מחמירין. ונהגו להקל כסברה הראשונה, וכל בעל נפש יחמיר לעצמו (ר"ן שם ובתוספות ואשיר"י והגמ"ר פ"ק דשבת לדעת הרב).

ג. סיוע ליהודי

כאמור נחלקו הפוסקים באשר לסיוע לגוי בימינו, כאשר הגויים אינם לגמרי עובדי עבודה זרה. לגבי ישראל לעומת זאת נראה שכולם מסכימים שיש איסור 'מסייע', וכפי שכתב הגר"א שכולי עלמא⁵ מודים שיש איסור 'מסייע' כשאין 'תרי עברי דנהרא'. וכן כתב הש"ך⁶ ו'פתחי תשובה'⁷ שבישראל לכו"ע אסור להכשילו, אפילו אם יש לו אפשרות לעשות את העבירה באופן אחר או בעצמו, וכן כתב ה'פתחי תשובה' (ס"ק ד). מכאן נראה שבנידון דידן אין להתיר לסטודנט לסייע לוותר, אפילו שזה האחרון יכול לעשות את כל הפעולות בעצמו. סירוס חיות מחמד הוא איסור גמור: סירוס חיות מחמד ממין זכר הוא איסור דאורייתא,⁸ ואילו סירוס חיות מחמד ממין נקבה, כשהמעשה הוא בידים, הרי הוא איסור תורה, אבל אין לוקין עליו.⁹ אפילו אם נסביר שסירוס בעלי חיים ממין נקבה הוא רק איסור מדרבנן,¹⁰ מכל מקום נראה שיש איסור לסייע לעבריין לעבור את העבירה. ואמנם בספר 'שדי חמד'¹¹ מסתפק בכך ונטה להקל, אך זה קצת תמוה, שכן הרמב"ם¹² אסר לסייע בשביעית אעפ"י שאיסור שביעית בזמן הזה הוא רק מדרבנן. למעשה נראה שכיוון שקיי"ל שסירוס זכרים או נקבות בידים הוא פעולה האסורה מדין תורה, אסור לסייע לסירוס בעלי חיים.

5. ביאור הגר"א, לשו"ע יו"ד סי' קנא ס"ק ח.

6. ש"ך, לשו"ע שם ס"ק ו.

7. פתחי תשובה, לשו"ע שם ס"ק ד.

8. שו"ע, אבן העזר סי' ה סעי' יא.

9. שו"ע, אבן העזר סי' ה סעי' יא; אוצר הפוסקים, אות סה-סו, ונחלקו לעניין מלקות.

10. דעת הב"ח, אבה"ע סי' ה סעי' יא.

11. שדי חמד, מערכת המ"ם כלל מא ד"ה וכתבתי.

12. רמב"ם, הל' שמטו"י פ"ח ה"א.

ד. מומר

הש"ך¹³ כתב שיש מקום להתיר 'לסייע' לגוי ולישראל מומר לעבור עבירה במקרה שהם יכולים לעבור אותה ללא סיועו כשאינו 'בתרי עברי דנהרא'. ה'דגול מרבבה'¹⁴ מסביר שהאיסור להכשיל והחובה להפריש את העבריין מן העבירה הם דווקא בישראל שעובר עבירה בשוגג ויש אפשרות למונעו מן העבירה, אבל במקרה שיהודי רוצה לעבור עבירה במזיד, אפילו שהוא אינו מוגדר כמומר גמור – אין חובה להפרישו. זאת כאמור אפילו שהיהודי אינו מומר גמור אלא נוהג לעבור עבירה אחת בקביעות ('מומר לדבר אחד'). אמנם ה'חוות יאיר'¹⁵ חולק בנקודה זו וסובר שהגדרת מומר היא רק כשהיהודי עובר על כל התורה כולה, שדינו כעובד עבודה זרה, אבל אם נוהג לעבור עבירה אחת בקביעות והוא 'מומר לדבר אחד', אזי אסור לסייע לו לעבור את העבירה. ה'ברכי יוסף'¹⁶ חולק על הש"ך ומביא ראייה שיש איסור 'מסייע' גם בגוי, וכפי שמשמע מלשון הריטב"א והר"ן (שם) שאבר מן החי אסור לתת לנכרי אפילו שיכול להשיג במקום אחר. כיוון שכך הוא הדין גם בישראל מומר, ובוודאי אין להבחין בין מומר לדבר אחד לבין מומר לכל התורה כולה. וכך הכריע ב'יד יצחק'¹⁷ שאין מקום להקל במסייע אפילו במומר גמור לכל התורה כולה, ובוודאי לא במומר לדבר אחד. גם ב'שדי חמד'¹⁸ האריך לאסור לסייע אפילו באיסור דרבנן, וגם הזכיר שם את דברי הנצי"ב מוולאז'ין¹⁹ שלא הקל אלא לפני שעת העבירה, אבל בשעת העבירה אין להקל כאשר ברור שהיהודי עומד לעשות את העבירה. יש להוסיף שבנידון דידן אי אפשר להגדיר את מבצע סירוס חיות המחמד כמומר, כי ההגדרה של מזיד היא שהאדם יודע שהפעולה אסורה על פי הדין, ואף על פי כן רצונו לעבור על דבר ה'. אבל במציאות שלנו רוב האנשים אינם יודעים את ריבוננו של עולם, אינם מתמרדים כנגדו ואף אינם יודעים שהסירוס הוא פעולה אסורה. אמנם הרמב"ם²⁰ וה'שלחן ערוך'²¹ הזכירו שמומר לשמירת שבת דינו כעכו"ם, אבל זה משום שהכול יודעים שיש לשמור את השבת והוא עובר על כך בפרהסיא, אבל בעיקור וסירוס אין זה מומר שדינו כעכו"ם.

לאור הנ"ל נראה שאין מקום להקל, ואפילו אם הרופא הוטרניר הוא מומר לדבר אחד, בכל אופן המסייע לו עובר על איסור.

13. ש"ך, יו"ד סי' קנא ס"ק ו.

14. דגול מרבבה, לשו"ע יו"ד סי' קנא.

15. חוות יאיר, סי' קפה.

16. ברכי יוסף, יו"ד סי' קנא.

17. שו"ת יד יצחק (להרב אברהם יצחק גליק), ח"ב סי' צה.

18. שדי חמד, מערכת ו' כלל כו אות ג.

19. שו"ת משיב דבר, ח"ב סי' לא-לב.

20. הלכות שבת פ"ל הט"ז.

21. יו"ד סי' ב סעי' ה, אבה"ע סי' קכג סעי' ב.

ה. הפסד שכר

בספר 'קדושת ישראל'²² כתב שכל האיסור לסייע הוא רק כאשר המסייע עושה כן בחינם, אבל במקרים שהוא מקבל כסף על הסיוע וזו פרנסתו, יש מקום להקל. דוגמה לכך: המאכיל נבלות לגויים ובהם יש יהודי מומר שמקבל אף הוא את הנבלות. אולם כבר כתב ב'שדי חמד'²³ שמדברי הגמרא (ע"ז נה ע"א) בד"ן דורך ענבים יחד עם נכרים בגת, נראה שאיסורי 'לפני עור' ו'מסייע' שייכים גם כאשר מקבל שכר על כך. כך בייחוד בנידון דידן שאין מדובר שהאסיסטנט מפסיד את שכרו, אלא הוא חושש שלא יקבל את התואר מהאוניברסיטה. הפסד תואר הוא הפסד עקיף, ועל כן נראה שקשה להקל משום הפסד ממון.

ו. סיוע עקיף

הרב אברהם סופר²⁴ פוסק שהמרדים בניתוחי הפלת עוברים נחשב 'מסייע ידי עוברי עבירה', כאשר הרופא שמבצע את ההפלה הוא יהודי. הוא מציין שהגרש"ז אויערבאך זצ"ל ראה את הפסק הזה ואישר אותו. אמנם ב'ציץ אליעזר'²⁵ התיר להרדים חולה לפני הפלה, ויש מקום גדול לדון בדבריו, אבל אפילו אם נתיר את ההרדמה ולא נחשיב זאת כהגשת כלי המשחית עצמם לפני העברייך, אין לדמות נד"ד להרדמה. זאת משום שפעולת ההרדמה עצמה היא מותרת ואין בה איסור כלל, מה שאין כן בנד"ד שמגיש ועוזר לוטרין לבצע את הסירוס והעיקור. ואולי אפשר לדמות זאת לדברי הנצי"ב מוואלז'ין²⁶ להתיר לחתן אנשים שאינם שומרים תורה ומצוות, אף שבסתמא לא ישמרו על הלכות נידה והלכות אישות כד"ן. מכל מקום, לדעתו החתונה עצמה אינה בכלל מסייע והיא פעולה עקיפה לעומת העבירה עצמה. אבל בנידון דידן, שהאסיסטנט מגיש את הכלים ממש ל'עברייך', וברור שהוטרין יבצע את פעולת העיקור והסירוס – אין זה שונה מנתינת כוס לנזיר או אבר מן החי לגוי. לכן נראה שבנידון דידן גם ה'ציץ אליעזר' יחוש ולא יתיר.

סיכום

א. הראשונים נחלקו אם יש איסור 'מסייע' כשהעברייך יכול להשיג את האיסור גם ללא המסייע. לדעת הריטב"א יש איסור 'מסייע', ולעומת זאת לדעת המרדכי כשאין 'תרי עברי דנהרא' – אין איסור. הטור נקט לדינא כדעת הריטב"א שיש איסור.

22. קדושת ישראל, גיטין סא ע"ב ד"ה אשת, בהסבר דעת רש"י.

23. שדי חמד, מערכת המ"ם אות מג.

24. הרב פרופ' אברהם סופר, 'הרדמה לצורך ביצוע הפלה', אסיא מז-מח (תש"ן), עמ' 40-50.

25. ציץ אליעזר, ח"ט סי' לג.

26. שו"ת משיב דבר, ח"ב סי' לב.

ב. יש אחרונים שהסבירו שאפילו לדעת המרדכי במקום שמסייע ליהודי הרי לכו"ע יש איסור, אפילו שהעבריין היהודי יכול להשיג את הדברים באופן אחר. כך נראה גם מדברי ה'שלחן ערוך' שלא הביא את מחלוקת הראשונים אלא בהקשר לסיוע לגוי, ומכאן משמע שבמסייע ליהודי יש לאסור אפילו שיכול להשיג את הדברים באופן אחר.

ג. היה מי שהסביר שאם העבריין הוא מזיד ומתכוון לעבור על האיסור בכל מקרה, הרי זה כגוי שאין איסור לסייע בידו. אולם נראה שרוב המפרשים הסבירו שרק מומר לכל התורה כולה מוגדר כעובד עבודה זרה שמותר לסייע בידו, אך אם הוא מומר לדבר אחד בלבד – אסור לסייע לו. כמו כן קשה להגדיר מי שלא יודע שיש איסור סירוס ועיקור כמומר, מכיוון שעצם האיסור לא ידוע, ואין זה כשבת שהכול יודעים על חובת השביתה, ומי שלא שובת הרי הוא כמומר.

ד. מכאן נראה, בנידון דידן, שעצם הגשת כלי הניתוח לידי הוטרנר מאפשרת את ביצוע העיקור והסירוס, ולכן יש בכך איסור של 'מסייע' לעוברי עבירה. לא משנה אם העיקור והסירוס מבוצעים בבעלי חיים ממין זכר או בבעלי חיים ממין נקבה. בכל מקרה אסור לסייע לסירוס ועיקור בניגוד להלכה ולדין תורה.

